

Politisk psykologi og utenrikspolitisk analyse

Johannes Gullestad Rø
Institutt for forsvarsstudier

Sammendrag

Fremstilling av utenrikspolitiske beslutningstakeres psykologi støter på utfordringer. I denne artikkelen argumenteres det for at analyser av politisk psykologi kan komplettere studiet av utenrikspolitikk, både ved å avdekke nye, kausalt betydningsfulle variabler og ved at tilgjengelige fremstillinger av årsakssammenhenger får høyere oppløsning. Gjennom en avgrenset analyse av hvordan konformisme internt i Bush-administrasjonen i kjølvannet av terrorangrepene 11. september 2001 bidro til mangelfull tanke- og meningsutveksling, tilbyr artikkelen en praktisk illustrasjon av dette synspunktet. Illustrasjonen ledsages av prinsipielle argumenter.

Nøkkelord: Utenriksanalyse · politisk psykologi · mekanismer · konformisme

Innledning

Oppførselen til en rekke sittende statslederne vekker for tiden oppsikt.¹ Donald Trump, Vladimir Putin, Xi Jinping, Bashar al-Assad, Recep Erdogan, Kim Jong-un

¹ Denne artikkelen er delvis inspirert av Håvard Mogleiv Nygårds (2015) artikkel i *Internasjonal Politikk* nr. 4, 2015, der forfatteren problematiserte «den allmenne oppfatningen innenfor faget [internasjonal politikk]» (Nygård, 2015, s. 467) til prediksjon. Inspirasjonen besto i at jeg på liknende vis ønsket å problematisere en annen «allmenn oppfatning» i faget, nemlig den at det man ikke kan observere, kan man heller ikke vite noe om (King, Keohane & Verba, 1994, s. 41). Det hører med til artikkelens tilblivelseshistorie at jeg i korrespondanse med redaksjonen i Norsk statsvitenskapelig tidsskrift ble gjort oppmerksom på at temaet politisk psykologi «innholdsmessig anses å være utenfor profilen» til tidsskriftet, en uttalelse som indikerer at politisk psykologi ikke er integrert helt og holdent i statsvitenskapsfaget. For øvrig ønsker jeg å takke for utmerkede innspill fra tre anonyme fagfeller forespurt av Internasjonal Politikk. I tillegg har Kåre Dahl Martinsen gjort meg

*Kontaktinformasjon: Johannes Gullestad Rø, e-post: jro@ifs.mil.no

©2020 Johannes Gullestad Rø. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.
Citation: Johannes Gullestad Rø (2020). Politisk psykologi og utenrikspolitisk analyse. *Internasjonal Politikk*, 78(2): 117–141. <http://dx.doi.org/10.23865/intpol.v78.1067>

og Boris Johnson har det til felles at de sier og gjør ting som bryter med forventningene vi har til hvordan statsledere skal opptre i internasjonal politikk. Når utenrikspolitikens aktører opptre i tråd med det forventede, reiser det seg ikke så mange spørsmål. Konfrontert med det overraskende, derimot, tvinges vi til nærmere granskning.

En mulig tilnærming for å forstå gåtefull atferd er å utforske de psykologiske tilstandene og prosessene som leder frem til lederne uttalelser og valg. Mens mange forbinder politisk psykologi med isolert utforskning av idiosynkratiske personlighetstrekk hos historiens «store menn og kvinner» (Lavik & Sveaass, 2005, s. 31–60), skal jeg i det følgende argumentere mer overordnet for at fremstilling av psykologiske prosesser og mentalt liv kan komplettere studiet av utenrikspolitikk, både ved å avdekke nye, kausalt betydningsfulle variabler og ved at tilgjengelige fremstillinger av årsakssammenhenger får høyere oppløsning.

Det som forener forskning under banneret «politisk psykologi», skriver Inger Skjelsbæk, «is a topical interest in the interrelationship between psychological and political processes» (Skjelsbæk, 2012, s. 2). Kort fortalt er politisk psykologi anvendelsen av kunnskap om menneskelig psykologi, altså det som foregår på innsiden av folks hoder, i studiet av politikk (se Sears, 2003, s. 3). Av det følger at hypotesene som lanseres, er hypoteser om mentalt liv. Hensikten med slike undersøkelser er typisk å avdekke og fremstille de psykologiske mekanismene som politiske aktører handler under innflytelse av (Elster, 2007, s. 16).²

Før man gyver løs på politisk psykologiske undersøkelser, melder det seg noen spørsmål knyttet til grunnleggende vitenskapelighet: Hvorvidt er det mulig å fremstille psykologiske realiteter når vi aldri kan få tilgang til direkte empiriske data om beslutningstakernes psykologi? Hvordan gjennomføres i så fall slike undersøkelser? Kan man feste lit til dem, gitt de åpenbare metodiske vanskelighetene? Og hva består bidraget til fagfeltet i?

I denne artikkelen søkes disse spørsmålene besvart. Svarene som tilbys, er ikke kategoriske. Til tross for bred aksept for at enhver individuell beslutning, både de normale og de gåtefulle, har et psykologisk opphav, kan det være mange gode grunner til at fremstilling av psykologiske forhold og prosesser ikke gjøres til utenriksanalysens hovedanliggende. Hensynet til forskningsøkonomi, forskningsmetode, tilgjengelig datamateriale eller teoretisk interesse kan gjøre at andre tilnærminger fremstår som mer hensiktsmessige. Politisk psykologi er ikke den eneste måten å øke innsikt på og vil i mange sammenhenger heller ikke gi fyllestgjørende forklaringer på det man lurer på.

Samtidig er det åpenbart at psykologiske mekanismer kan inngå i utenrikspolitiske forklaringer. Jacques Hymans er blant dem som mener at fagfellesskapet kan

en stor tjeneste ved å påpeke en rekke svakheter i et tidlig utkast, og Raino Malnes har ved flere korsveier både veiledet og inspirert det som står om abduktive slutninger i denne teksten.

² For en grundigere gjennomgang av hva som kjennetegner politisk psykologi, se Jervis (2017, s. 1–6).

utnytte innsikt fra psykologi bedre: «For far too long, realists, neo-liberal institutionalists, and constructivists alike have gotten away with making overly reductionist assumptions about human psychology» (Hymans, 2010, s. 461). Ta den anerkjente realisten John Mearsheimer som tilfeldig illustrasjon. I bestrebelsene med å forankre sine teoretiske poeng i individuelle beslutningstakere skriver han at «the loss of a mere eighteen soldiers» i Somalia i 1993 «so traumatized American policymakers that they immediately pulled all U.S. troops out» (Mearsheimer, 2001, s. 47), uten noe som helst forsøk på å belegge empirisk at dette «traumet» var kausalt mer betydningsfullt enn eksempelvis kjølige (re)vurderinger av forventet nytte (se DeYoung, 2006, s. 237–239).³ Et annet tilfeldig eksempel er Colin Gray, som i sin analyse av Bush-administrasjonens respons på terrorangrepene 11. september 2001 viser til «the prudent realists who now command the American ship» og til «the revenge motive in US policy which has been plain to see» (Gray, 2003, s. 229–230). Det (ned)slående er ikke først og fremst selvmotsigelsen, men fraværet av forsøk på å begrunne påstandene empirisk.⁴

En skjellig grunn til å være *kritisk* til hva psykologisk innsikt kan tilføre utenriksanalyser, er metodologisk: Å fremstille sider ved virkeligheten uten tilgang til direkte data bryter med den vanligste formen for empirisk begrunnelse. Fremfor å granske hypoteser om psykologiens mørke labyrinter er det forståelig å mene at det er mer tilforlataelig å lete der man vet at det er lys. King, Keohane og Verba skriver i sin innflytelsesrike samfunnsvitenskapelige metodebok at det kan være «correct that social scientist who focus on only overt, *observable*, behaviors are missing a lot, but

³ For lesere som verdsetter historisk nøyaktighet, skal jeg nevne at Mearsheimers bruk av tidsadverbet «immediately» grenser mot villedende. Etter den herostratiske Black Hawk Down-episoden i Somalia, der altså 18 amerikanske soldater døde, 73 ble såret og en pilot fanget, besluttet Bill Clinton «øyeblikkelig» å sende *flere* soldater til Somalia for å stabilisere situasjonen. Beslutningen ble riktignok ledsaget av beskjednen om at alle amerikanske soldater i Somalia skulle trekkes ut etter seks måneder (Chollet & Goldgeier, 2008, s. 77). Men som Mearsheimer å blande «øyeblikkelig» og seks måneder vitner likevel om et ornamentalt forhold til historiske fakta, selv for en teoretiker.

⁴ Et raskt blikk på politikeres psykologiske analyser avdekker at dette et felt der det er lett å trå feil. Børge Brende (2016) kunne som utenriksminister i samme innlegg si at det er «økt usikkerhet om Russlands intensjoner» og i neste øyeblikk si at «Nato har styrket sin avskrekkingsevne». Den siste påstanden kan bare stemme hvis Brende vet at russiske intensjoner er påvirket av NATOs endrede opptreden, hvilket skulle tilsi at han, snarere enn å føle økt usikkerhet omkring russiske intensjoner, har et temmelig godt grep om dem. Et av avskrekkingsslogikkens mest elementære psykologiske poeng, at man ikke kan uttale seg om politikkens virkning «in the absence of information about the internal deliberations of the target state» (Lebow & Stein, 1994, s. 348), har unnsloppet Brende. Det Brende muligens mener, er at NATOs tiltak har styrket alliansens «evne» til nektelse og straff, men det er noe annet enn å kreditere NATO for å ha demonstrert faktisk avskrekkingsevne, som innebærer at motpartens kalkulasjoner er endret som følge av tiltakene. Det er for øvrig tankevekkende at russisk opptreden på Krim og i Ukraina bidro til å *øke* Brendes usikkerhet om russiske intensjoner, mens forsvarsbestrebelsene til Norge og NATO tvert imot synes å indikere at man føler seg sikrere enn på lenge på at fiendtlighet sorterer blant russiske intensjoner.

how are we to know if we cannot see?» (King et al., 1994, s. 41).⁵ Spørsmålet er betimelig, og det implisitte svaret er å oppgi forsøk på å utforske «missing»-kategorien til fordel for teoretisering og analyser av internasjonal politikk som hovedsakelig kartlegger og systematiserer det observerbare.

Ambisjonen med denne artikkelen er å gå i rette med synspunktet King, Keohane og Verba tilkjennegir, og å godtgjøre at vi kan oppnå større forståelse av hvordan utenrikspolitikk blir til, gjennom forsøk på å rekonstruere den politiske psykologien til dem som utformer den. Selv om enhver slutning om andres psykologi beheftes med usikkerhet («God gave physics the easy problems» [Bernstein, Lebow & Weber, 2000]), kan undersøkelser av psykologien til utenrikspolitikkenes aktører avdekke forhold som bidrar til å gjøre forklaringene vi lanserer, intellektuelt mer tilfredsstillende.

For å argumentere for dette synspunktet skal jeg ty til eksemplets makt: Ved å gjennomføre en avgrenset undersøkelse av hvorvidt konformisme gjorde seg gjeldene internt i Bush-administrasjonen i kjølvannet av terrorangrepet 11. september 2001, vil det fremgå at fravær av direkte tilgang på psykologiske data ikke avskjærer muligheten for å trekke forbeholdne slutninger om psykologiske realiteter ved hjelp av indirekte belegg som atferd, utsagn og erindringer. Ved å kombinere observasjon med en liten dose spekulasjon kan vi vite *noe*, selv uten å se.

Artikkelen er strukturert slik: Under overskriften «Gevinsten av politisk analyse» redegjør jeg for på hvilken måte politisk psykologi bidrar til utenriksanalysen. Jeg viser hvilken betydning det har for vår forståelse av utenrikspolitiske begivenheter at vi stiller psykologiske spørsmål, og på hvilken måte fagfeltet politisk psykologi har bidratt til denne forståelsen. Jeg argumenterer for at høyoppløselige fremstillinger som inkluderer psykologiske forhold, kompletterer vår øvrige kunnskap og gjør at vi *forstår* mer. Jeg understreker også kort hvordan kunnskap om psykologiske *mekanismer* kan være et springbrett for psykologiske undersøkelser av utenrikspolitiske valg. Under overskriften «Konformitet: en illustrasjon på politisk psykologisk analyse» eksemplifiseres hvordan en politisk psykologisk analyse kan utføres. Ved å ta leseren med på en analyse av konformisme internt i Bush-administrasjonen demonstreres hvordan psykologiske forhold kan fremstilles og begrunnes empirisk. Rollen til abduktive slutninger fremheves. Under overskriften «Problematisering av politisk psykologisk analyse» drøfter jeg utfordringer ved denne typen undersøkelser av både metodisk og prinsipiell karakter, men imøtegår innvendingene. Særlig oppmerksomhet vies utfordringer knyttet til kildebruk generelt og memoarlitteratur spesielt. Under artikkelens siste overskrift, «Konklusjon», konkluderer jeg med at forsøk på å kople observasjon med spekulasjon, en kopling som er helt avgjørende i enhver fremstilling av noens psykologi, vil øke utenriksforskningens forklaringskraft.

⁵ Likeledes skriver Denzin og Lincoln i *Handbook of Qualitative Research* at «qualitative investigators think they can get closer to the actor's perspective ...» (Silverman, 2005, s. 10). Tatt i betraktning at forfatterne skriver en håndbok i nettopp *kvalitative* studier, er formuleringen temmelig defensiv. Ambisjonen om «å nærme seg aktørens perspektiv» er blottet for vitenskapelig ærgjerrighet.

Gevinsten av politisk psykologisk analyse

Ambisjonen med utenriksanalyse er å forklare det som skjer i internasjonal politikk. Å forklare noe innebærer enkelt sagt å finne årsakene til dette noe. Men årsaksforhold kan utlegges med varierende grad av detaljer. Når Lowes-Dickenson (1916, s. 14) skriver at den grunnleggende *årsaken* til første verdenskrig «was not Germany nor any other power. The real culprit was the European anarchy», lanseres en *årsaksforklaring* uten at vi derved *forstår* til bunns hvordan dette henger sammen. Å spesifisere og gi mer detaljert beskrivelse av leddene i årsakskjeden utløst av «europaisk anarki», kort sagt en fremstilling med høyre oppløsning, vil både øke tilliten til den lanserte forklaringen og gjøre forklaringen mer forståelig. Med større forståelse vil den intellektuelle tilfredsstillelsen ved forklaringen øke. I en del tilfeller vil jakten på intellektuell tilfredsstillelse lede oppmerksomheten mot psykologiske tilstander og prosesser hos de involverte aktørene forut for deres valg. «[O]nly when we understand how the actors see the world», skriver Robert Jervis, fremstår atferdsmønstre som «fully intelligible» (Jervis, 2017, s. 3).

Det som gir psykologisk gransking en særegen berettigelse, er at individuell psykologi «necessarily represents the last link in the chain of antecedents of any act of policy» (Wolfers, 1962, s. 42). Til syvende og sist vil årsakene til utenrikspolitisk atferd, typisk en konkret beslutning om å foreta seg noe, ha psykologisk beskaffenhet og arte seg som ønsker og oppfatninger (som, når de opptrer sammen, betraktes som grunner) på innsiden av den handlendes hode. Dette er utgangspunktet til Rose McDermott når hun skriver at «[c]omprehensive explanations ... cannot be complete without some understanding of the individual thought, action, and emotion» (McDermott, 2004, s. 1). Lykkes man i å fremstille disse, sitter man igjen med en *forklaring* på et spesifikasjonsnivå som også inngir *forståelse*. Det er i kraft av å kunne gi mer fyllestgjørende forståelse at psykologiske undersøkelser kan komplettere andre typer analyser.

Ønsket om fyllestgjørende forståelse innebærer at intensjonale forklaringer har en særstilling i utenriksanalysen. Intensjonale forklaringer er en variant av årsaksforklaringer, men fordrer aksept for at psykologiske begivenheter kan være årsaker (Davidson, 1980, s. 3–19). Aksepterer man det, følger det at forsøk på å fremstille den *handlendes psykologi* forut for atferden blir en primær oppgave for fagets forskere. Denne holdningen forbindes ofte med R.G. Colingwood, som skriver: «When a historian asks, ‘Why did Brutus stab Caesar?’ he means ‘What did Brutus think, which made him decide to stab Caecar?’ The cause of the event, for him, means the thought in the mind of the person by whose agency the event came about ...» (Colingwood, 1994, s. 169).

Forsøk på å fremstille Brutus «tanke», eller «tankesekvensen», forut for attentatet vil resultere i feilbarlige tolkninger. Ettersom enhver psykologisk tilstand er privat og unndrar seg direkte observasjon, vil tolkning av psykologi måtte baseres på slutninger fra annen type tilgjengelig data, eksempelvis ytringer, skriftlige nedtegnelser

og vitneutsagn (altså indirekte empirisk begrunnelse) og gjenkjennelse (også kalt transsubjektiv introspeksjon) (se Wolfers, 1962, s. xvi). Det vil hefte usikkerhet ved slutninger som, basert på noe observert, ønsker å si noe sant om noe uobservert.⁶ Samtidig hører det å danne seg en presis oppfatning av noe det er uråd å skaffe empirisk informasjon om, altså tolkning, til samfunns- og utenrikspolitikkforskningens viktigste oppgaver. I dette arbeidet kan psykologisk kunnskap være til hjelp.

Det er derfor ikke overraskende at politisk psykologi har vokst frem som en distinkt underdisiplin av statsvitenskapsfaget generelt og fagfeltet internasjonal politikk spesielt. Allerede i eldre politisk filosofi kjenner vi eksempler på tenkere som har fremsatt psykologiske postulatet om menneskets grunnleggende målsettinger med potensiell overføringsverdi til internasjonal politikk. Aristoteles fremhevet unngåelse av *stasis*, Hobbes unngåelse av voldelig død og Locke eiendomssikkerhet, for å nevne noen. I et mindre kjent essay av Hans Morgenthau (1962) tematiserer han hvordan *følelsen* av ensomhet er det psykologiske opphavet til maktlyst så vel som kjærlighet, og han viser, i tradisjonen etter Machiavelli (1967, s. 62–63), betydningen av både frykt og kjærlighet for internasjonal politikk. Den langt mer utbredte lesningen av Morgenthau, som Arash Pashakhanlou (2017) nylig har gjennomført med omhu, peker på «frykt» som den sentrale følelsemessige drivkraften i realpolitisk teoretisering fra Hobbes (1651/1968) og frem til Mearsheimer (2001). Riktignok er ideen om å kunne tilskrive politiske individer «a singel overriding goal» gjennomgående forlatt til fordel for «an open mind about and continuous reinvestigation of actors intentions» (Riker, 1995, s. 24, 37).

Politisk psykologi er en mangeartetet underdisiplin av faget internasjonal politikk (Erisen, 2012), med egne håndbøker (Sears, Huddy & Jervis, 2003), tidsskrifter og en egen forening etablert i 1978 (McDermott, 2004, s. 4). Så tidlig som i 1923 spurte Horace Kallen i *American Political Science Review* «if political science is not psychology, what is it?» (Kallen, 1923, s. 203). Flere av utenriksforskningens kanoniserte klassikere, som Graham Allison og Philip Zelikows *Essence of Decision* (1999), Robert Jervis sin bok *Perceptions and Misperceptions in International Politics* (1976), Deborah Larsons *Origin of Containment* (1985), Richard Lebows og Janice G. Steins. *We All Lost the Cold War* (1994), Jonathan Mercers *Reputation and International Politics* (1996) og Richard Lebows *A Cultural Theory of International Relations* (2008), sorterer åpenbart under kategorien politisk psykologi. Interessen for (nasjonal) identitet, som særlig konstruktivistisk orienterte utenriksanalytikere har forfulgt (se Friis, 2007; Jervis, 2017, s. 169–188), har mange berøringspunkter med psykologisk *rolleteori*, slik den blant annet ble utformet av K.J. Holsti, og med psykologisk teoretisering, i tradisjonen etter Kenneth Boulder, av hvordan *forestillinger* («images») preger mellomstatlige forhold (Sears et al., 2003, s. 287–8).

⁶ Gråt i en begravelse kan skyldes forutgående løkkutting i forbindelse med matlaging til minnesamværet, men å bruke tårene som belegg for sorg er mer plausibelt.

Dessuten har utviklingen og utbredelsen av teorien om rasjonelle valg på to måter bidratt til å gi samfunnsfaglig teoretisering en psykologisk forankring (Riker, 1995 & Schelling, 1978; se også Bennett & Checkel, 2014, s. 6). Bidraget har på den ene side bestått i, selv om dette ofte er oversett (jf. Crawford, 2000; Rosati, 1995, s. 50), insisteringen på at man *kan* forstå tankeprosessene bak målrettet atferd og trekke slutninger om intensjoner fra atferd og kjennetegn ved summen av oppnådde tilstander. På den annen side har strid og uenighet rundt teorien bidratt til å utmynte alternative psykologiske veier til meningsdannelse og opptreden. Også hypotesedannelse og teorier som tar avstand fra teorien om rasjonelle valg, eksempelvis ideen om at sosiale normer har forklaringskraft (Elster, 1989; Barnett & Finnemore, 2004), hviler på psykologiske antakelser om at normer følges fordi brudd på dem utløser skamfølelse. Likeledes har bestrebelsene til nobelprisvinnerne Tversky og Kaheneman med å etablere et alternativ til teorien om rasjonelle valg, kjent som «prospect theory», bidratt til dypere forståelse av beslutningstakers psykologi i valgsituasjoner kjennetegnet av risiko. Ettersom «prospect theory» hovedsakelig er utviklet basert på eksperimenter på «naive» forsøkspersoner, er overføringsverdien til erfarne beslutningstakere i internasjonal politikk diskutabel. Ikke desto mindre har kasusstudier av München-krisen, U2-krisen, Suez-krisen og gisseltakingskrisen i Iran demonstrert at teorien har forklaringskraft i studiet av internasjonal politikk (Erisen, 2012, s. 20).

Skal vi tro en fersk oversiktsartikkel over statusen til underdisiplinen, har det de siste to tiårene oppstått en fornyet interesse for politisk psykologi tilskyndet av en generell «rise of micro-level approaches in IR and political science more generally» (Kertzer & Tingley, 2018, s. 3). Det er ikke tilfeldig at tidsskriftet *International Organizations* i 2017 utga et spesialnummer der politisk psykologi var tema. I det hele tatt tyder utviklingen av, oppslutningen om og aksepten for fagfeltet politisk psykologi (Kertzer & Tingley, 2018) på at Jon Elsters (1993, s. viii) påpekning fra tidlig 1990-tallet, om at politisk psykologi er «nonexistent as an intellectual discipline», ikke lenger er treffende. I Norge har blant annet Daniel Heradstveit (1981), Nils Johan Lavik og Nora Sveaass (2005), Inger Skjelsbæk (2012), Gunnar Fermann (2013), Tor Bukkvold (2016) og Siri Neset (2015) dokumentert fruktbarheten av psykologisk orienterte analyser.

Det er dessuten ytterst få utenriksanalytikere som bestrider det *ontologiske* premisset at observasjoner av sosiale (makro)fenomener, som krig, rustningskappløp, folkemord, internasjonale avtaler og revolusjoner, i bunn og grunn er å betrakte som effekter av et samspill av individuelle psykologiske realiteter. Det betyr ikke at det er enighet om at psykologiske variabler nødvendigvis «plays an essential explanatory role in world politics» (Tetlock, 1998, s. 868), men det innebærer en anerkjennelse av at psykologi i prinsippet er en «more basic discipline» (s. 868) enn både system-, stats- og individanalyser uansett hvordan de gjennomføres (Waltz, 1959).

En annen utvikling i faget som har bidratt til økt oppmerksomhet om politisk psykologi, er interessen for kausale mekanismer (George & Bennett, 2005). «Since ... many of the causal mechanisms IR scholars are interested in implicate psychological

processes as part of the broader casual chain, the more interested we become in causal mechanisms, the more attention we tend to pay to psychology», skriver Kertzer og Tingley (2018, s. 3) i en fersk oversiktsartikkel.

En mekanisme er en plausibel redegjørelse (Z) for hva som *forbinder* årsak (X) og virkning (Y) i en kronologi. Jon Elster kontrasterer mekanismer med lover og definerer førstnevnte som «a frequently occurring and easily recognizable causal pattern that allow us to explain by subsuming an observation under a more general causal pattern» (Elster, 1999, s. 1). Fordi individer handler under innflytelse av mekanismer, er *identifiserte mekanismer å betrakte som hypoteser om psykologiske prosesser*. Mens identifiseringen av X besvarer *hvorfor*-spørsmålet, svarer identifiseringen av Z på *hvordan*-spørsmålet i en årsaksanalyse. Ved å innordne en gåtefull observasjon under et mer generelt og gjenkjennelig årsaksmønster, altså en mekanisme, reduseres det gåtefulle ved observasjonen fordi man da har en plausibel idé om *hvordan* det gåtefulle inntraff. Ifølge Elster er dette å lansere en *forklaring* som, i den grad mekanismens virkningsmåte er kjent, også inngir forståelse.

Mekanistiske forklaringer besvarer spørsmål av typen «hvorfor Y?». Svaret består i å godtgjøre at Y var forårsaket av X gjennom en mekanisme Z. Undrer man seg, lik som Collingwood, på hvorfor Brutus dolket Cæsar, vil strukturen i en mulig mekanistisk forklaring være slik: Brutus dolket Cæsar (Y) fordi andre konspiratorer, ledet av Cassius, tilkjennega frykt for at Cæsar ville oppheve republikken og krones til konge (X), og mekanismen konformisme (Z) forklarer hvordan Brutus sluttet opp om konspirasjonen og utførte (u)dåden.⁷ Dette er ikke den eneste forklaringen som kan lanseres, men den bringer til oppmerksomhet et psykologisk årsaksforhold som fortjener å holdes opp mot tolkningskandidater der psykologi har en mindre fremtredende plass, eksempelvis tolkninger som tar Brutus på ordet når han bedyrer at dåden ble utført for «kun det almene» (Shakespeare, 1995, s. 48), fordi han «elsket Rom mer» (s. 102) og fordi han mente Cæsars «ærgjerrighet» ville omgjøre «frie menn» til «slaver» (s. 102).

Konformitet: en illustrasjon på politisk psykologisk analyse

Som illustrasjon på hvordan mekanismer kunne brukes i psykologisk analyse, antydet jeg i forrige avsnitt at konformisme kan oppklare Brutus, beslutning om å myrde Cæsar. Mekanismen konformisme er en spesifisering utledet av mer generell sosialpsykologisk teoretisering av gruppedynamikk i forbindelse med beslutningstaking. Hvis en gruppe skal komme til enighet om noe, defineres det som konformisme

⁷ La meg presisere at dette eksemplet utelukkende introduseres for å anskueliggjøre forklaringsstrukturen. Ingenting av det som står om Brutus, må leses som forsøk på å forklare den historiske Brutus' opptreden. Den eneste kilden jeg gjør bruk av, er litterær: Shakespeares (1995) gjendikting.

hvis et gruppe medlem *tilpasser* sin opptreden eller sine holdninger til hva som fremstår som akseptabelt i gruppen. «Even the most distinguished and forthright advisor», skriver Theodore Sorensen, «is usually reluctant to stand alone» (George, 1980, s. 90). Årsakene til at atferd og oppfatninger tilpasses, kan være flere. I sosialpsykologien betegnes det som «normativ konformisme» når konformiteten er forårsaket av ønsket om å bli likt og vegringen mot å bli mislikt (Van Avermat, 1996, s. 493). Konformitet, slik det forstås i denne teksten, er å gi etter for sosialt press. Det er frykt for implisitte eller eksplisitte sanksjoner fra andre i gruppen, eller ønsket om implisitt eller eksplisitt gratifikasjon som påvirker viljen til dissens.

At årsakene til gruppetilpassning kan være flere, innebærer at man kan nøste videre i fenomenet konformisme.⁸ Det vil ofte være uråd å bestemme i det konkrete tilfellet om presset som fører til (normativ) konformisme, er ispedd ikke-bevisst kognitiv dissonansreduksjon, respektfull lojalitet eller underkastelsesbehov. Dessuten er det av betydning for gyldigheten av en fremstilling, men krevende å komme til bunns i, om det dreier seg om såkalt «offentlig konformitet», altså ettergivende samtykke i gruppens nærvær, eller om det også dreier seg om «privat konformitet», altså om atferds- og holdningskonvertering også i gruppens fravær (Van Avermat, 1996, s. 494). Til tross for at det er mulig å lodde dypere i konformisme, vet man at konformisme (uansett opphav) undergraver optimal meningsutveksling ved at synspunkter som potensielt kunne endret gruppens konklusjoner, forties (Vertzberger, 1990; George, 1980, s. 88–92). I den grad det skjer, kan det bidra til suboptimale beslutninger (Van Avermat, 1996, s. 518–9).

Med utgangspunkt i et lite utvalg observasjoner fra beslutningsprosessene i Bush-administrasjonen etter terrorangrepene 11. september 2001, som jeg tidligere har analysert fra helt andre perspektiver (se Rø, 2013), skal jeg illustrere hvordan psykologisk kunnskap av denne typen kan utnyttes i politisk analyse.⁹

Konteksten var denne: Påvirket av erfaringen med terrorisme ble ulike former for terrorforebygging retningsgivende for USAs sikkerhetspolitikk. En del av tiltakene, så som krigene i Afghanistan og Irak, var kontroversielle. Ikke minst ble

⁸ Mange viser til fenomenet «groupthink» når en gruppe lander på en uklok beslutning (se f.eks. Gurtov, 2006, s. 63). Groupthink er ment å romme tendensen som fra tid til annen gjør seg gjeldende, til at personer med markert *forskjellig* oppfatning, *uvisst av hvilken grunn*, forlater sitt opprinnelige synspunkt til fordel for et som i større grad harmonerer med gruppens. Et beslektet, men likevel distinkt forskjellig fenomen, er pluralistisk ignoranse. Det inntreffer når frykt for (sosial) straff avskrekker en person fra å fremføre tvil eller avvikende synspunkter. Både groupthink og pluralistisk ignoranse er fenomener som kan bidra til vår forståelse av konformisme (se Elster, 2009, s. 38–42).

⁹ Merk: Jeg mener ikke at konformisme er særlig egnet for å berike utenriksanalysen, men trekker inn mekanismen for å vise at fremstilling av psykologiske prosesser kan berike studiet av utenrikspolitikk både ved å avdekke potensielt avgjørende variabler og ved å gi tilgjengelige fremstillinger høyere oppløsning.

forspillet til og begrunnelsen for Irak-krigen stående som et symbol på vurderingsfeil. Da det underveis i Irak-krigen ikke ble funnet masseødeleggelsesvåpen, fikk administrasjonen et forklaringsproblem (Blix, 2004). Irak representerte ikke den trusselen som den offisielle krigsbegrunnelsen hvilte på. Colin Powells (2003) presentasjon i FNs sikkerhetsråd, der han basert på USAs etterretning la frem sin krigsbegrunnelse, fremsto som del av en politisk farse (Holmes, 2007, s. 305). At Bush (2010, s. 262) bedyret i sine memoarer at «nobydy was lying. We were all wrong», hjalp lite. Blant annet fordi spørsmålet om hvordan man kunne ta så feil, er forblitt ubesvart (Braut-Hegghammer & Riste, 2005), har analysene av beslutningsprosessene i kjølvannet av 11. september vært mange (Moens, 2004; Mann, 2004; Piffner, 2004; Prados, 2004).

Etter møysommelig nærlesing av så nær som samtlige forsøk på å forstå Bush-administrasjonens respons til terrorangrepene, konkluderer likevel historikeren Melvyn Leffler med at bidragene «do not assign sufficient importance to ... the degree to which fear and anxiety, guilt and responsibility shaped the mentality and psychology undergirding the administration's approach to the Global War on Terror» (Leffler, 2013, s. 213). Det vanlige er å fremstille terrorangrepene som årsak til formuleringen av påfølgende statlige styringsdokumenter. Etterfølgende opptreden som sammenfaller med styringsdokumentene, betraktes som holdepunkt for at strategien iverksettes (Dalder & Lindsey, 2005; Melby, 2004). Fordi denne opptreden lar seg avlede fra teoretiske resonnementer, kan forklaringer lanseres. Metodisk handler det om at etablering av såkalt kongruens eller sammenfall borger for antakelser om årsakssammenheng (George & Bennett, 2005, s. 182). Selv Robert Jervis, en pioner innen politisk psykologi, slår seg til tåls med at «[the] unilateral exercise of U.S. power [after 9/11] ... is the logical outcome of the current U.S. position in the international system» (Jervis, 2003, s. 84). Aksepterer man at sammenfall mellom en observert stimulus og en observert respons er et akseptabelt slutt punkt for analysen, tilskyndes ikke forsøk på å granske hvorvidt sammenfallet er tilfeldig (spuriøst) eller årsaksbestemt. Resultatet er at psykologiske forhold unnslipper analysen.

Den følgende illustrasjonen har til hensikt å få frem at det er meningsfullt å gjennomføre psykologiske analyser av Bush-administrasjonen som ikke like åpenbart rammes av Lefflers dom, selv om informasjonen om saken er begrenset og til dels upålitelig. Hvis medlemmer av Bush-administrasjonen opptrådte konformt, har én side ved psykologien deres blitt fremstilt som, for å gjenta Rose McDermotts formulering (2004, s. 1), gjør vår forståelse av administrasjonens valg «[more] complete». Illustrasjonen har tre komponenter og består i å granske vitnemål om diskusjonsklimaet, vise gangen i en abduktiv slutning og gå Colin Powells opptreden nærmere på klingen.

Innholdet i flere memoarer fra perioden tyder på at meningsutvekslingsklimaet i administrasjonen ikke var optimalt. Douglas Feith skriver at «[t]he government would have benefitted from deeper and more skeptical discussions about strategy within the *confidential* forums of the interagency process ... Bush did not receive the

benefit of active debate on fundamentals of his strategy» (Feith, 2008, s. 273, min utheving). Likeledes vedgår CIA-sjefen, George Tenet, at konteksten som diskusjonene fant sted i, ikke tilskyndet fri flyt av argumenter. Ikke minst gjorde Cheneys tilstedeværelse noe med «the atmospherics»: «The vice president's presence may also have had an unintended chilling effect on the free flow of views as important policy matters were debated» (Tenet, 2007, s. 138). Tenet beklager at han ikke i større grad bidro til å stille kritiske spørsmål underveis (s. 305, 308). Det samsvarer med inntrykket til Feith som fremhever at nettopp Tenet «refrained at the time from any comments or questions that clearly challenged the premises of the Administration's case for war [with Iraq]» (Feith, 2008, s. 245). Slike vitnemål tyder generelt på at gruppepress gjorde seg gjeldende i administrasjonens diskusjoner, og mer spesielt på at Tenet, en sentral forvalter av etterretningsdataene, avstemte sine synspunkter til gruppens.

Peter Baker dokumenterer i sin Bush-biografi hvordan Cheneys «atmospherics» gjorde seg gjeldende for presidenten. Cheney bidro angivelig til å forme Bushs preferanser, ikke så mye i åpne møter, da Cheney «largely kept silent» (Baker, 2013, s. 229), men ved å «offering advice one-on-one when nobody could rebut him» (s. 5). Baker viser hvordan Cheney «pressed, and even badgered, an inexperienced president to go after Saddam in Iraq over any reservations Bush might have harbored. 'Are you going to take care of this guy or not?' Cheney demanded impatiently at one of their private lunches» (s. 6). Bakers fremstilling bekrefter inntrykket av et meningsutvekslingsklima som ikke tilrettela for tvil og motforestillinger.

I Pentagon er det flere indikasjoner på at individuelle synspunkter ble tilbakeholdt. Mot slutten av 2001 ble det diskutert hvor mange soldater som var påkrevet for å okkupere Irak. Greg Newbold, sjef operasjoner i den militære staben i Pentagon, presenterte en plan som innebar mønstring av 500 000 soldater. Forsvarsministeren, Donald Rumsfeld, protesterte. Han kunne ikke forstå at mer enn 125 000 soldater var nødvendig. Rumsfelds syn vant frem. I et intervju (i Gordon & Trainor, 2006, s. 4) sier Newbold:

My regret is that at the time I did not say, 'Mr. Secretary, if you try to put a number on a mission like this you may cause enormous mistakes. Give the military the task, give the military what you would like to see them do, and then let them come up with it'. I was the junior military guy in the room, but I regret not saying it.

I en artikkel i *TIME* utdyper Newbold hvordan han opplevde meningsutvekslingen i Pentagon i forbindelse med krigsplanleggingen. Skal vi tro ham, var tilbakeholdelse av synspunkter regelen snarere enn unntaket:

When they [the Pentagon's military leaders] knew the plan was flawed, saw intelligence distorted to justify a rationale for war, or witnessed arrogant micromanagement that at times crippled the military's effectiveness, many leaders who wore the uniform chose inaction ... while still others must have believed that the principle of obedience does not allow for respectful dissent. (Newbold, 2006)

I dette utsagnet hevdes det at individuelle synspunkter ble undertrykket. Ved ikke å ta til motmæle endte Newbold og andre militære ledere¹⁰ med å godta og gå god for beslutninger de egentlig reservert seg mot. Denne formen for respektfull underordning kunne bli paradisk. Ved en anledning skal Bush ha spurt general Tommy Franks, hovedansvarlig for planleggingen av Irak-krigen, til råds etter at han hadde hørt Rumsfelds synspunkt. Franks skal ha svart: «Sir, I think exactly what my secretary thinks, what he's ever thought, what he will ever think, or whatever he thought he might think» (Woodward, 2003, s. 251).

Disse vitnemålene er blant annet interessante fordi de utfordrer en utbredt, alternativ fortolkning av hva som foregikk bak lukkede dører. Mel Gurtov er en av mange som har hevdet at unison meningslikhet og ideologisk renhet i kretsen rundt Bush var årsaken til fravær av kritisk debatt internt: «Everyone in Bush's inner circle contributed to dramatizing and overstating the Iraq threat», skriver Gurtov (Gurtov, 2006, s. 70). Hvis konformisme inntraff, som det overstående tyder på, er det mer treffende å hevde at beslutningstakerne bidro, ikke ved å «dramatisere og overdrive», men ved å fortie reservasjoner.

Det er også indikasjoner på at tilbakeholdelse av synspunkter fant sted på høyeste nivå i administrasjonen. Den mest illustrerende episoden som er nådd offentligheten, skriver seg fra diskusjonene om strategivalg i Afghanistan (Woodward, 2003, s. 257–261). Bushs sikkerhetsrådgiver, Condoleezza Rice, hadde fanget opp misnøye med strategien man forfulgte blant enkelte av administrasjonens medlemmer. Hun oppsøkte Bush for å gjøre ham kjent med misnøyen og for å be ham ta opp saken under neste planlagte møte. Påfølgende dag ønsket Bush derfor forsikring om at alle var tilfreds med hva som foregikk:

«I just want to make sure that all of us did agree on this plan, right? ... Are we right? ... Are we confident?» [Bush] wanted a precise affirmation from each one – Cheney, Powell, Rumsfeld, Tenet, Rice – even backbenchers Hadley and Scooter Libby. He was almost demanding they take an oath. Each affirmed allegiance to the plan and strategy. «Anybody have any ideas they want to put on the table?» No's all around. (Woodward, 2003, s. 261)

Det bemerkelsesverdige ved denne episoden er selvsagt avviket mellom misnøyen og innsigelsene som Rice hadde fanget opp utenfor gruppen, og tausheten som gjør seg gjeldende i gruppen under presidentens nærvær. Hvorfor ble ikke motforestillinger luftet, må man spørre, når alt tyder på at flere hadde personlige innvendinger? Mekanismen konformisme tilbyr en plausibel forklaring. Slutningen hviler på abduksjon, som betyr å slutte til beste forklaring, og som har strukturen «hvis p så q , q derfor p » (Ladyman, 2002, s. 209). Siden abduksjon er karakteristisk for hvordan man resonnerer for å fremstille andres psykologi, kan en mer utførlig fremstilling være hensiktsmessig:

¹⁰ I et intervju med Newbold i november 2007 sa han: «After I wrote my TIME article, many have told me that they felt the same» (Newbold, 2007).

1. Gitt Afghanistan-operasjonens kompleksitet er fraværet av kritiske synspunkter, kommentarer og anføttelser i strategidiskusjonen om Afghanistan bemerkelsesverdig.
2. Det kan komme av intern ideologisk renhet, menings- og holdningslikhet blant administrasjonsmedlemmene og at kritiske kommentarer og anføttelse ikke forelå.
3. Dette kan også skyldes (normativ) konformisme.
4. Det er belegg for at administrasjonsmedlemmer hadde kritiske synspunkter, kommentarer og anføttelser *utenfor* plenumsdiskusjonen og i ettertid.
5. Deltakere i administrasjonens øvrige diskusjoner har formidlet at de fortiet motforestillinger.
6. Særlig visepresidenten hadde rykte på seg for å fryse ut dem som ytret seg kontrært.
7. I betraktning av 4, 5 og 6, er 3 den beste forklaringen på 1.
8. Konformisme har inntruffet.¹¹

Selv om dette er bare én enkelt episode, synes det ikke urimelig å formode at noe tilsvarende kan ha gjentatt seg. Også under opptakten til Irak-krigen virker det som om tankeutvekslingen på liknende måte ble hemmet. I 2008 skal Bush «in a rare introspective mood» (Baker, 2013, s. 601), i en fortrolig samtale med daværende forsvarsminister Robert Gates og daværende forsvarssjef Mike Mullen, ha antydnet at hans nærmeste rådgivere i 2003 var forsagt. «You know, when I made the decision on Iraq, I went around the room to everybody at that table, every principal. ‘You in? Any doubts?’. Nothing from anybody» (Baker, 2013, s. 601). Bemerkningen tyder på at Bush faktisk bebreider sine rådgivere for ikke å ha gått egne resonnementer nærmere på klingen da anledningen bød seg, og det kan tyde på at Bush fornemmet at reservasjoner ble tilbakeholdt.

At beslutningen om å gå til krig mot Irak ikke på noe tidspunkt ble problematisert, stemmer riktignok ikke. Vi vet at Colin Powell la frem motforestillinger for Bush. Derfor blir Powell ofte fremstilt som administrasjonens krigsskeptiker (Gurtov, 2006, s. 111).¹² Vitnesbyrd fra tiden etter 11. september gir et blandet inntrykk. Det var kjent at Powell mistrodde sivile ledere med store forventninger til hva militærmakt kunne utrette, og det finnes indikasjoner på at Powell i 2002 opprinnelig ikke var entusiastisk til Irak-krigen. Samtidig er det lite som tyder på at han ytret sterk opposisjon i interne diskusjoner. «It would have been more helpful, and more forthright, if he [Powell] had openly challenged the President’s conclusions in his meetings with the President» (Feith, 2008, s. 246).

¹¹ Jeg har Raino Malnes å takke for at fremstillingen av slutningsrekken fikk denne formen.

¹² Merkelappen kan tilbakeføres til den forrige Irak-krigen i 1991, da Powell, den gang som forsvarssjef, var en av få som i interne diskusjoner stilte seg spørrende til at USA skulle frigjøre Kuwait (Mann, 2004, s. 184). Powell arbeidet den gang i det stille, blant annet til forsvarsminister Dick Cheney’s forargelse, med å «organize high-level oposition within the administration to the use of force» og formidlet til presidenten hvor han sto i saken (s. 185).

Ved én anledning skal Powell ha fremført sin tvil (Woodward, 2004). I en kritisk fase i beslutningsprosessen forut for krigen spurte han om å få et *privat* møte med presidenten. Til møtet, 5. august 2002, hadde Powell nedskrevet fire sider med reservasjoner og argumenter mot krigen som han møysommelig la frem for Bush. Ifølge Woodward forsøkte han å uttrykke «a warning that too much could go wrong ... [but] He had not said, Don't do it ...» (Woodward, 2004, s. 151). Det er usannsynlig at denne to timer lange samtalen ville ha funnet sted hvis Powell hadde vært overbevist om at argumentene for krigen var sterkere enn argumentene mot. Uten å være eksplisitt synes det som om Powell forsøkte å få Bush til å revurdere sin posisjon. Men Powell truet ikke med å gå av som utenriksminister, og en kategorisk fraråding ble ikke gitt. «Perhaps he had been too timid», skriver Woodward (2004, s. 151).

Seks måneder senere la Powell frem etterretning for FNs sikkerhetsråd for å begrunne en militær intervensjon i Irak. Analyser av forberedelsene til talen tyder på at Powell, til tross for tidspress, utøvde «due diligence» i gjennomgangen av etterretning (Jervis, 2010, s. 124). Til forskjell fra samtalen med Bush seks måneder tidligere er det ingenting i talen som tyder på at Powell nå har reservasjoner. «It is safe to say», sier Powells stabssjef, Larry Wilkerson, «that he [Powell] changed his mind (Rove, 2010, s. 341). He was convinced by what the agency and members of the IC [intelligence community] were able to present him».

I så fall er grunnen til at Powell ikke reiste motforestillinger foran resten av administrasjonen, at han hadde endret oppfatning. En måned før talen i sikkerhetsrådet, 5. januar 2003, fortalte Bush Powell at han hadde bestemt seg for å gå til krig og spurte ham: «Are you with me on this? I think I have to do this. I want you to be with me». Powell svarte: «I'll do as best as I can. Yes, sir, I will support you. I'm with you, Mr. President» (Woodward, 2004, s. 271). Også her hadde Powell muligheten til å «toss his hat at the table» (s. 151), men han gjorde ikke det. En mulig tolkning av det er at Powell nå helhjertet sluttet opp om krigen i lys av etterretningen og den øvrige begrunnelsen som forelå.

En alternativ tolkning er at Powell endte opp med å skrive under på oppfatninger som han ikke egentlig aksepterte, fordi han var konform. Ut fra lojalitet, på grunn av en lydighetsnorm eller kanskje fordi han hadde mistet troen på argumenter som ingen andre i administrasjonen syntes å dele, tilpasset han seg. Han forble taus internt, men ble en sentral talsmann for gruppens omforente syn, som vi i dag vet hadde svakheter. Brzezinski skriver: «Publicly he was one of the most effective spokesmen for war with Iraq ... In private ... he conveyed deep reservations about the premises and consequences of the course on which the president seemed determined to embark» (Brzezinski, 2007, s. 141). I den grad vi kan feste lit til Brzezinskis vitemål, var Powell offentlig, men ikke privat konform. I 2007 virker det, av forståelige grunner, som om Powell ønsket å distansere seg fra krigen: «I tried to avoid this war. I took him [Bush] through the consequences of going into an Arab country and becoming occupiers» (Feith, 2008, s. 248). Uttalelsen kan tyde på at hans private reservasjoner i realiteten var sterkere enn han lot skinne igjennom i den interne debatten forut for krigen.

Gitt at øvrige medlemmer av administrasjonen kan ha opplevd meningsutvekslingsklimaet og konformitetspresset på samme måte som Powell, kan det ha bidratt til at tankeutvekslingen og beslutningsgrunnlaget var av dårligere kvalitet, enn om alle hadde vært tvers igjennom oppriktige i debattene. Hvis konformisme bidro til å forringe Bush-administrasjonens vurderinger, er det relevant for fremstillingen av denne beslutningsprosessen. Politisk psykologisk analyse har, uten å tilby en fullstendig redegjørelse for beslutningsprosessene i USA i kjølvannet av 11. september, bidratt til å avdekke et forhold som kompletterer forståelsen.

Problematisering av politisk psykologisk analyse

Det går an å reise motforestillinger mot ovenstående analyse, som også vil kunne ramme andre forsøk på psykologisk rekonstruksjon. Det går et skille mellom metodiske og prinsipielle innvendinger, men, som vi skal se, avføder de metodiske innvendingene lett sympati også med prinsipielle motforestillinger. La meg kommentere dem etter tur.

Selv hvis man aksepterer at politisk psykologi prinsipielt kan gi opphav til interessante funn, kan man like fullt underkjenne konkrete forsøk på psykologisk rekonstruksjon fordi man ikke lar seg overbevise av belegget eller slutningene i det aktuelle tilfellet. Tenk på Olav Ristes (1991) tese om at sentrale norske politikere fra unionsoppløsningen i 1905 til begynnelsen av andre verdenskrig hadde en forestilling, en såkalt uutalt antakelse (unspoken assumption), om en britisk sikkerhetsgaranti. Ettersom denne forestillingen ikke var forenlig med den offisielle politikken om alliansefrihet i fred og nøytralitet i tilfelle krig, kunne den ikke uttales. «Omsynet til Norges formelle nøytralitet tilsa at ei slik kopling til ei stormakt ikkje kunne omtalast eller kunngjerast» (Riste, 1991, s. 9). At belegg som underbygger Ristes tolkning, derfor er begrenset, betyr selvsagt ikke at Ristes psykologiske rekonstruksjon, altså forestillingen om en britisk sikkerhetsgaranti, ikke eksisterte som en psykologisk realitet blant norske politikere (Jensen, 2003, s. 35–37). Rekonstruksjonen er basert på en abduktiv slutning og er som sådan en sannhetskandidat om norske politikeres psykologi som plausibelgjøres av det indirekte belegget som kan tas til inntekt for den, eksempelvis uttalelser fremført etter at garantien sviktet 9. april 1940. At man for å la seg overbevise kunne ønsket seg ytterligere belegg for Ristes tolkning, er helt rimelig. Likeledes er det forståelig hvis man betrakter den empiriske argumentasjonen for slutningen at konformisme gjorde seg gjeldene internt i Bush-administrasjonen som for svak eller uferdig.

I tilfellet Bush-administrasjonen er ikke bare det tilgjengelige datagrunnlaget begrenset, det knytter seg dessuten spørsmål til påliteligheten ved de tilgjengelige kildene. Mye av informasjonen som ble brukt over for å gi innblikk i psykologien til representanter for Bush-administrasjonen, kjennetegnes ved sin *tilbakeskuende karakter*. Selv om det foreligger enkelte kilder fra selve beslutningssituasjonen, så som lekkede, interne dokumenter og offentlige uttalelser, er brorparten av empirien som ble benyttet over, å finne i beretninger fra innsiden av administrasjonen eller i

memoarer forfattet av involverte beslutningstakere. I begge tilfeller er det vi får vite om de tilstedeværendes psykologiske tilstander, i hovedsak et resultat av tilbakeskuende erindring fra dem som medvirket til beslutningene.

Selv om det ikke nødvendigvis tematiseres av dem som trekker på erindringsdataene (Leffler, 2013), er det ingen tvil om at dette svekker mulighetene for gyldige fremstillinger av de involvertes psykologi i selve beslutningssituasjonen. Fenomener som etterrasjonalisering, selvforherligelse, selektivt minne og bevisst villedning kan åpenbart prege den informasjon som fremkommer. De tilgjengelige kildene må derfor granskes med aktsomhet før de benyttes som springbrett for slutninger om psykologiske tilstander. Men fordi noe som er skjedd, ikke kan repliseres, vil det være vanskelig å gjennomføre politisk psykologiske analyser uten å gjøre bruk av denne typen erindringsdata. Gransker man Ristes tolkning, begrunnes også den med henvisning til (blant annet) Nygaardsvolds memoarer (Riste, 1991, s. 46).

Man kan anføre at påliteligheten til slike data er så lav at ethvert funn basert på dem, ikke bare er usikre, men blottet for verdi. En slik forklaringsnihilisme kan begrunnes med eksemplene på erindrings skrifter tilskyndet av «the tactics of the moment» (Kissinger, 1999, s. 13), og jeg utelukker ikke at partikulærere kasus kan rammes av anførselen.¹³ Uten pålitelige data er gyldige slutninger umulig. Fremfor som en generell regel å betrakte alle erindringsdata som ubrukelig forskningsmateriale, er det verdt å vurdere fra tilfelle til tilfelle hvorvidt reliabiliteten klatrer over et kritisk nivå. I vurderingen av hvilke psykologiske forhold som kan utvinnes av kildene, fortjener både generelle og partikulære overveielser å tillegges vekt.

Generelt forteller erindringssjangeren oss ting vi ikke ville ha visst om uten den, særlig når tilgangen på informasjon for øvrig er begrenset. Selv om memoarer er skrevet ut fra et bestemt perspektiv, gir de likevel en sjelden anledning til å få innblikk i hva som ble tenkt, og hvordan det ble tenkt (Jervis, 2013). Kort sagt, «memoirs can reveal the emotional states of the participant, something that documents often conceal» (Jervis, 2013). Dessuten har forfatterne av tilbakeskuende erindringer ikke nødvendigvis grunn til å fordreie den informasjonen som interesserer utenriksanalytikeren. Når Bob Woodward (2003) beskriver et strategimøte der ingen reiser motforestillinger, er det tvilsomt om hans kilder, enn si ham selv, forsto at denne beskrivelsen åpnet for analyser av konformisme. Formodningen om at erindrings skrifter er villedende og upålitelige, må ledsages av et plausibelt argument for hvorfor det forholder seg slik. Uten dette risikerer man å overdrive mistroen.

I dette partikulære tilfellet er fraværet av etterpåklokskap i memoarlitteraturen bemerkelsesverdig. Det er få tilfeller av selvbebreidelser, anger og revurdering av tidligere standpunkter. Så sent som i 2013 uttalte Dick Cheney: «I did what I did, it's all on the public record, and I feel very good about it ... If I had to do it over again,

¹³ Det er på ingen måte gitt at materiale fra Putins samtaler med Oliver Stone, som fremkommer i filmen *The Putin Interviews*, gjør det lettere å forstå hans psykologi ettersom det er vanskelig å utelukke at Putin forstiller seg.

I'd do it in a minute» (sitert i Danner, 2014, s. 51). Det er inntrykket av åpenhet om hva som tilskyndet politikken, som får Gaddis til å påpeke «It would be a mistake ... not to pay careful attention to what they've said» (Gaddis, 2004, s. 83). På viktige punkter er dessuten informasjonen som fremkommer fra memoarer fra perioden, konvergerende (se Leffler, 2013). Det ville for eksempel ikke vært overdrevent mistroisk å formode at Feith, ved å påpeke at CIA-direktøren satte tann for tunge i strategimøter, ønsket å renavaske seg selv ved å sverte andre, men når Tenet selv bekrefter påpekningen, svekkes mistanken.

At mistanken om historisk omskriving ikke er sterk i dette tilfellet, betyr ikke at det som i ettertid skrives, er i samsvar med det som i beslutningsøyeblikket ble tenkt og følt. Samtidig er forsvaret av valgene som ble tatt, og fraværet av forsøk på dekke over tankegang som ettertiden har betraktet som villfarene, en indikasjon på at memoarene fra denne perioden også har verdi som historiske kilder. Klarere uoverensstemmelser mellom det vi sitter på av annen kunnskap fra beslutningssituasjonen, og det vi får vite gjennom erindringskriftene, ville gjort det mer problematisk å bruke memoarlitteraturen som utgangspunkt for fortolkning.

Likevel står det ikke til å nekte for at beslutningstakeres psykologi ikke kan observeres direkte. Ettersom vi verken har sanseapparat eller måleinstrumenter som setter oss i stand til å samle inn psykologiske data, vil det bestandig kunne reises metodiske innvendinger mot fremstillinger av noens psykologi. Kildeutfordringene blir dessuten større av at mange i politikken, av ulike årsaker, fordekker sitt egentlige tros- og tankeliv nettopp for å kamouflere egen psykologi. Av denne grunn er det dem som, helt prinsipielt, innvender at fremstillinger av det uobserverte alltid vil være metafysisk tankespinn «cloaked in obscurity» (Hacking, 1983, s. 48). Forfektene av dette synspunktet, kjent som filosofisk *positivisme*, motsetter seg at de metodiske barrierene under noen omstendigheter lar seg overstige. Fremstilling av psykologiske realiteter, slik jeg forsøkte over, kan ut fra et slikt dogme ikke betraktes som seriøs samfunnsforskning. Studiet av politisk psykologi hører ikke hjemme i utenriksanalysen fordi det *observerte* aldri gir sikre holdepunkter for å si noe om psykologiske realiteter. «All the scientist can do is to observe behavior and outcomes, which tells nothing about the intentions or how people choose actions» (Riker, 1995, s. 26). Stilt overfor en bestemt hendelse, for eksempel et krigsbeslutning, inngåelsen av en handelsavtale eller mislykket avskrekking, er utenriksanalytikerne snarere henvist til å basere analysen på felles kjennetegn ved denne *typen* beslutninger og tidligere observerte atferdsmønstre.¹⁴

Ved å innta denne holdningen unngår man samtlige metodiske utfordringer ved å fremstille andres psykologi. Samtidig leder holdningen til intellektuelt utilfredsstillende svar, all den stund observert adferd er en utilstrekkelig veiviser til egne årsaker.

¹⁴ Mark Danner bestemmer seg for å begrense seg til atferdsanalyse fordi han, når alt kommer til alt, mener at «the most reliable way to distinguish the true intentions of Bush and his officials is by looking at what they actually did ...» (Danner, 2005, s. 6).

Motivet for Irak-krigen kan ha vært å gjøre USA tryggere, spre demokratiske verdier eller berike nasjonalt næringsliv. Ved blott å kartlegge hva administrasjonen foretok seg, kommer man ikke til bunns i hva som tilskyndet atferden. Mer generelt vil det å betrakte ens analyseenheter som «sorte bokser», tilbøyelig til bestemte atferdsmønstre utledet av tidligere observasjoner, avskjære muligheten for å akkumulere kunnskap om prosessene som er kausalt ansvarlige for «boksens» opptreden. Uten denne kunnskapen blir faren for feilslutninger overhengende. Man vil eksempelvis aldri kunne oppdage at konformisme gjør seg gjeldende i en beslutningsprosess.¹⁵

At å utvinne de kausalt betydningsfulle drivkreftene fra kildene innebærer epistemologiske utfordringer knyttet til tolkning av psykologi, fremstår derfor som et akseptabelt onde, hvis alternativet er renskåren fremstilling av observerbare hendelsesforløp og effekter. Ettersom frykt for å trekke konklusjoner som overser årsaksbestemmende forhold hører til den vitenskapelige dømmekrafts mest grunnleggende bekymringer, er den positivistiske innvendingen mot politisk psykologi uten brodd.

Et mindre radikalt og mer konstruktivt alternativ til gransking av psykologi, er å formode at årsaken til politisk atferd kan tilskrives de *strukturene* (både menneskeskapte og naturgitte) som individene handler innenfor (Parsons, 2007). I den grad strukturer presser frem valg, kan det argumenteres for at granskning av individuell psykologi er *overflødig*, og at det, gitt forskningseffektivitetshensyn, gir tilstrekkelig forklaringskraft og forståelse å analysere de strukturelle rammene som aktørene handler innenfor. Undrer man seg over hvorfor individer på innsiden av et brennende hus løper mot utgangen, er det tilstrekkelig oppklarende å appellere til de strukturelle betingelsene snarere enn å fremskaffe belegg om psykologien til den enkelte innstengte (Wolfers, 1962, s. 13).

Denne innvendingen er beslektet med tanken om at utnyttelse av teori, formulert på et abstraksjonsnivå som devaluerer aktørenes individuelle psykologi, kan bøte på nødvendigheten av psykologisk granskning. «Structure trumps agency», heter det blant dem som trekker et skarpt skille mellom utenriksanalyse og internasjonale relasjoner, «and since psychology is best suited to explaining foreign policy decision-making, we can safely ignore it. It does not really matter what people think if they have no real choices given systemic constraints» (Rathbun, 2011). Teoribruk av denne sorten impliserer i de fleste tilfeller at man skriver under på *instrumentalisme*, som er det synspunkt at teoretiske premisser ikke skal betraktes som sannhetskandidater, men som verktøy eller instrumenter for gode prediksjoner (Waltz, 1979, s. 9).

¹⁵ Faren for feilslutning gjør det også analytisk risikabelt å formode at observerbare *konsekvenser* av en handling uten videre gir innsikt i årsaken til handlingen som fikk konsekvensen til å inntreffe. Konsekvensen kan, for alt vi vet, være tilfeldig eller uintendert. At en (gunstig) konsekvens av Irak-krigen var at USA endte opp med militært fotfeste i en oljerik stat, forsvarer ikke slutningen at tilgang på olje motiverte krigen, slik blant andre Klare (2003, s. 132) foreslår.

Innenfor fagfeltet internasjonal politikk rendyrkes flere slike alternativer. Et eksempel er dem som trekker veksler på maktbalanseteori (Little, 2007). Den går ut på at maktubalanse i det internasjonale systemet tenderer til å bli utliknet fordi det (angivelig) eksisterer en likevektmekanisme i systemet som søker å gjenetablere likevekt. Hvis en stat eller en allianse av stater trer frem som særlig mektig, er det derfor grunn til å forvente forsøk på å balansere maktkonsentrasjonen, enten internt gjennom opprustning eller eksternt gjennom allianseinngåelser. Balansering betraktes ikke som et spørsmål om beslutningstakers valg, men som en ufravikelig følge av konkurransen om makt mellom stater: «[B]alances are produced whether or not intended», skriver Waltz (2008, s. 86). Forsøk på å avdekke om aktørene faktisk har til hensikt å balansere, kan da avskrives som «a melange of irrelevant diplomatic lore» (s. 88).

Jeffrey Record er blant dem som forfølger denne tanken når han i sin analyse av Irakkriksbeslutningen skriver: «In terms of international relations theory, the objective [of the Iraq war] was to preserve the existing balance of power in the Persian Gulf ... [and] preserving American military hegemony [in the region]» (Record, 2004, s. 67). Ifølge Record var dette hensynet et «undecleared war aim» på linje med hva Riste (1991, s. 7) ville ha kalt «uuttalt antakelse». Men til forskjell fra Riste slutter Record seg til hva som tilskyndet krigen ved en renskåren teoretisk utledning, uten ledsagende empirisk gransking. Record viser riktignok i sin begrunnelse til at det dreier seg om en målsetting som samtlige av USAs administrasjoner «have consistently supported or pursued since the end of World War II» (Record, 2004), og det kan godt hende.

Ikke desto mindre fremstår tolkningen som svakt *begrunnet*. Muligheten for at en observert effekt, som Irakkriksbeslutningen, kan ha hatt andre årsaker, er nettopp grunnen til at Wolfers (1962, s. 9) mener at maktbalanseteoretikere ikke overbeviser uten å bringe også psykologiske data til torgs. Reell intellektuell tilfredsstillelse ville fordret en kartlegging av beslutningstakernes ønsker og oppfatninger som sannsynliggjorde at hensynet til den (regionale) maktbalansen tilskyndet deres opptreden. Men det er jo nettopp en slik kartlegging teoribruken skal være et analytisk alternativ til. At dette alternativet fremstår som utilfredsstillende viser at teoretisk informerte analyser som nedskriver individuell psykologi, verken i dette eller liknende tilfeller utgjør et fullgodt alternativ til forsøk på å fremstille psykologiske drivkrefter.

Konklusjon

I innledningen ramset jeg opp noen av aktørene som for tiden forbløffer oss i internasjonal politikk. Hensikten med å vise at forbløffelsene knyttet til USAs respons på terrorangrepene 11. september 2001, lar seg underkaste psykologisk gransking, var å tilskynde forsøk på å gjennomføre liknende analyser av dem vi i dag forbløffes over. Henstillingen leveres samtidig med et kasesavhengig forbehold. Kildetilgangen og kvaliteten på kildene vil variere fra tilfelle til tilfelle og påvirke betingelsene for

psykologisk analyse (jf. Heradstveit, 1981, s. 9). De kan være bedre og dårligere enn i dette tilfellet.¹⁶ Politisk psykologisk analyse er derfor ikke riktig resept i enhver sammenheng. En rekke andre forskningshensyn er selvsagt legitime, og problemstillinger av psykologisk art fordrer at det foreligger et minimum av data med et minimum av pålitelighet. Men terskelen for hva som fordres, må ikke legges så høyt at ethvert psykologisk rekonstruksjonsforsøk kveles før fødselen.

Selvsagt er det ikke bare utenlandske lederes opptreden som bør gjøres til gjenstand for politisk psykologisk analyse. Det påhviler det skandinaviske forskningsfellesskapet et særlig ansvar for å studere hjemlige politikeres beslutninger. Både kasus der det besluttes noe annet enn man skulle forvente, og tilfeller der det forventede inntreffer, kan utforskes. Et interessant kasus som samtidig forbløffet og fremsto som forutsigelig, er Norges beslutning om å delta i Libya-operasjonen i 2011. Libya-utvalgets (2018) rapport er spekket med data som gir grunnlag for hypoteser om psykologiske realiteter. I rapportens kapittel 6 og 7 hører vi om standpunkter som brått ble endret, eksempelvis Jonas G. Støres holdning til intervensjon. Vi hører om usikkerhetshåndtering under tidspress, og om hvordan beslutningstakerne forholdt seg til mangelfull etterretning om hva som foregikk i Libya. Vi hører om avgjørende konsultasjoner der vesentlige valg ble hoppet bukk over.¹⁷ Og vi legger merke til, kanskje især etter å ha lest en tekst som har analysert konformisme, at regjeringsmedlemmer ble utsatt for «relativt stort press», og samtidig at ingen av dem «utrykte dissens da saken ble behandlet», noe de er forpliktet til i henhold til Grunnlovens § 30 (Libya-rapporten, 2018, s. 72). Det lå selvsagt utenfor utvalgets mandat å gå inn i politisk psykologiske problemstillinger, men funnene i rapporten inviterer til det.¹⁸

En vesentlig forutsetning for at utenriksanalytikere skal kunne berike fagfeltet gjennom utforskning av psykologiske problemstillinger, er at fagfellesskapet justerer

¹⁶ Her er en illustrasjon på at betingelsene kan være bedre: Etter utgivelsen av *The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis* (May & Zelikow, 1997), en fullstendig transkripsjon av diskusjonene som fant sted mellom medlemmene i Kennedys Executive Committee under Cuba-krisen, konkluderer Tony Judt (2008, s. 338) med at presidenten utviste «independent judgement». Den vurderingen ville vært langt mer usikker uten tilgang til de transkriberte lydopptakene.

¹⁷ Jeg sikter blant annet til formuleringen «Dagen etter sikkerhetsrådsvedtaket gjennomførte statsministeren en serie konsultasjoner i statsministerboligen ... Så vidt [Libya-]utvalget har forstått, var diskusjonstemaet ikke om Norge skulle delta, men snarere hva slags bidrag landet skulle delta med ...» (Libya-utvalget, 2018, s. 70).

¹⁸ Analysene av den norske deltakelsen i Libya preges mer av behovet for å fordømme beslutningstakerne enn av ønsket om å forstå dem (Heier, Ottosen & Tvedt, 2019). Øyvind Østerud skriver: «Det er ... ikke skriftlige kilder for motivene blant ulike regjeringsmedlemmer for en rask og sentral norsk deltakelse i flytoktene over Libya» (Østerud, 2019, s. 159). I så fall er vi henvist til begrunnede slutninger. Tormod Heier (i Vermes, 2018) setter Stoltenbergs beslutning i forbindelse med irritasjon over at han, Stoltenberg, ikke var blitt invitert til Det hvite hus. At invitasjonen kom etter intervensjonen, forteller Heier at dette var «det lukkede målet» for å bombe Libya. Uten mer utførlig begrunnelse er dette ikke abduksjon (slutning til beste forklaring), men en funksjonalistisk feilslutning.

holdningen at vi «ikke kan vite uten å se», en holdning jeg over tilskrev King, Keohane og Verba (1994), men som i virkeligheten er utbredt. Få bidrag til den holdningsendringen kan måle seg med George og Bennett (2005) sin bok om kasusmetodikk. Deres kritikk av nettopp King, Keohane og Verba har blant annet bidratt til at såkalt prosessporing («process tracing») er blitt et vanlig supplement til rene effektmålinger (se Blankenship, 2018; Bennett & Checkel, 2015). Prosessporing har nettopp til hensikt å avdekke hva som ble tenkt, og hvordan det ble tenkt, forut for en beslutning og er således en egnet metode for å komme på sporet av de psykologiske tilstandene som forårsaker observerte effekter.

Ikke desto mindre gir heller ikke George og Bennett helt avkall på tanken om at vi må kunne se for å kunne vite. De skriver:

In process-tracing, the researcher examines histories, archival documents, interview transcripts, and other sources to see whether the causal process a theory hypothesizes or implies in a case is in fact evident in the sequence and values of intervening variables in that case. (George & Bennett, 2005, s. 6)

Bruken av verbet «se» («see») i sitatet tyder på at forfatterne, til tross for sin åpenbare interesse for finmasket historiefortelling, ikke tar tilstrekkelig hensyn til at vesentlige ledd i den kausale prosessen ikke lar seg identifisere eller se ved hjelp av foreliggende kilder. Utfordringens kjerne er nettopp at enhver psykologisk tilstand i enhver prosess *umndrar* seg observasjon. Derfor blir det også villedende, slik Morgenthau gjør, å snakke om utnyttelse av «the most illusive psychological data» (Morgenthau, 1960, s. 6). For det er villedende å snakke om «data» når man sikter til noe som ikke kan observeres. Snarere er vi henvist til, som Gaddis skriver, å supplere det som foreligger av sanselige data med «acts of imagination» (Gaddis, 1997, s. 78). Men denne forestillingshandlingen, dette innslaget av spekulasjon, må ikke gis frie tøyler, men disiplineres. Det er ved å kople observasjon med spekulasjon at «utbyttet skyter i været», skriver Malnes, før han siterer Sherlock Holmes som «velger å tro det troligste» (Malnes, 2012, s. 62). Det detektiven Holms gjør, som enhver politisk psykolog må etterlikne, er å slutte seg til noe nytt ved hjelp av abduksjon: Han «forestiller [seg] hva [han] ville oppdaget, hvis noe som ikke er observert, hadde vært det» (s. 63). For fremstillinger av andres psykologi er dette en uomgåelig resonneringsmetode.¹⁹

I illustrasjonen min var spørsmålet hvorvidt konformisme gjorde seg gjeldende internt i Bush-administrasjonen. Det lar seg ikke besvare ved hjelp av perseptuelle data alene. Men i litteraturen om beslutningsprosessen forelå observasjoner, som tilbakeholdelse av synspunkter under strategimøter, som best kan forklares som en *virkning* av konformisme. Det gir grunn til å tro at konformisme gjorde seg gjeldende,

¹⁹ I sin analyse av Putins beslutning om å bruke militærmakt i Ukraina i 2014 skriver Tor Bukkvold at «more reliable information on motives and processes of decision making may be available at a later stage when archives may be open» (Bukkvold, 2016, s. 267). Det er selvsagt riktig. Ikke desto mindre løser ikke overflod av gode kilder alle utfordringene knyttet til psykologisk rekonstruksjon, fordi tolkningen uansett vil avhenge av en forestillingshandling.

selv om det inngår en dose spekulasjon i den slutningen. At enhver rekonstruksjon av dette slaget er epistemologisk usikker, at det foreligger det som kalles «attributional ambiguity» (Suedfeld, Tetlock & Jhangiani, 2007, s. 107), betyr ikke at det er hinsides tolkerens rekkevidde å begrunne at en fremstilling er den «troligste». Hvis lauged av utenriksanalytikere aksepterer det poenget, kan vi imøtese større forståelse av de gåtefulle valgene til statslederne jeg nevnte innledningsvis, enn om vi nøyer oss med å loggføre, klassifisere og sammenlikne hva de foretar seg fremover.

Om forfatteren

Johannes Gullestad Rø er førsteamanuensis ved Institutt for forsvarsstudier ved Forsvarets høgskole der han leder forskningsprogrammet Security in Northern Europe (SNE).

Referanser

- Allison, G. og Zelikows, P. (1999). *Essence of decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Longman.
- Baker, P. (2013). *Days of fire. Bush and Cheney in the White House*. New York: Doubleday.
- Bennett, A. & Checkel, J.T. (Red.) (2015). *Process tracing. From metaphor to analytic tool*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barnett, M. & Finnemore, M. (2004). *Rules for the world. International organizations in global politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Bernstein, S., Lebow, J. G., Stein, J. G. & Weber, s. (2000). God gave physics the easy problems: Adapting social science to an unpredictable world. *European Journal of International Relations*, 6(1), 43–76.
- Blankenship, B. D. (2018). *Promises under pressure: Reassurance and burden-sharing in asymmetric alliances* (Doktoravhandling). Columbia University. Hentet 25.02.2020 fra <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8281QPF>
- Blix, H. (2004). *Disarming Iraq*. New York: Pantheon Books.
- Braut-Hegghammer, M. & Riste, O. (2005). Were WMDs the real issue? *Forsvarsstudier*, 4/2005.
- Brende, B. (2016). Tale Oslo militære samfunn 3. oktober, *Regjeringen.no*. Hentet 14.11.2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale-oslo-militare-samfunn/id2515935/>
- Brzezinski, Z. (2007). *Second chance. Three presidents and the crisis of American superpower*. New York: Basic Books.
- Bukkvoll, T. (2016). Why Putin went to war: Ideology, interests and decision-making in the Russian use of force in Crimea and Donbas. *Contemporary Politics*, 22(3), 267–282.
- Bush, G. W. (2010). *Decision pints*. New York: Crown Publishers.
- Chollet, D. & Goldgeier, J. (2008). *America between the wars. From 11/9 to 9/11*. New York: Public Affairs.
- Collingwood, R. G. (1994). Human nature and human history. I M. Martin & L. C. McIntyre (Red.), *Readings in the philosophy of social science* (s. 163–171). Cambridge, MA: MIT Press.
- Crawford, N. C. (2000). The passion of world politics: Propositions on emotion and emotional relationships. *International Security*, 24(4), 116–156.
- Dalder, I. H. & Lindsey, J. M. (2005). *America unbound. The Bush revolution in foreign policy*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Danner, M. (2005). «The secret way to war»: An exchange. *The New York Review of Books*, 52(12). Hentet 14.11.2017 fra <http://www.nybooks.com/articles/archives/2005/jul/14/the-secret-way-to-war-an-exchange/>
- Danner, M. (2014). In the darkness of Dick Cheney. *The New York Review of Books*, 61(4), 49–53.
- Davidson, D. (1980/2001). *Essays on actions and events*. New York: Oxford University Press.
- DeYoung, K. (2006). *Soldier. The life of Colin Powell*. New York: Vintage Books.
- Dickenson, G. L. (1916). *The European anarchy*. New York: Macmillan.
- Elster, J. (1989). *Cement of society. A survey of social order*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Elster, J. (1993). *Political psychology*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Elster, J. (1999). *Alchemies of the mind*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

- Elster, J. (2007). *Explaining social behaviour. More nuts and bolts for the social sciences*. New York: Cambridge University Press.
- Elster, J. (2009). *Alexis de Tocqueville, the first social scientist*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Eriksen, E. (2012). An introduction to political psychology for international relations scholars. *PERCEPTIONS*, 17(3), 9–29.
- Feith, D. J. (2008). *War and decision. Inside the Pentagon at the dawn of the war on terror*. New York: Harper.
- Fermann, G. (2013). *Utenrikspolitikk og norsk krisehåndtering*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Friis, K. (2007). Konstruktivisme og nasjonale interesser. *Internasjonal Politikk*, 65(3), 85–96.
- Gaddis, J. L. (1997). History, theory, and common ground. *International Security*, 22(1), 75–85.
- George, A. L. (1980). *Presidential decisionmaking in foreign policy. The effective USA of information and advice*. Boulder, CO: Westview Press.
- George, A. L. & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gordon, M. R. & Trainor, B. E. (2007). *Cobra II. The inside story of the invasion and occupation of Iraq*. New York: Vintage Books.
- Gray, C. (2002). World politics as usual after September 11: Realism vindicated. I K. Boot & T. Dunne (Red.) (2002), *Worlds in collision. Terror and the future of global order* (s. 226–234). New York: Palgrave Macmillan.
- Gurtov, M. (2006). *Superpower on crusade. The Bush doctrine in US foreign policy*. Boulder and London: Lynne Rienner Publishers.
- Hacking, I. (1983). *Representing and intervening. Introductory topics in the philosophy of natural science*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Heier, T., Ottosen, R. & Tvedt, T. (Red.) (2019). *Libya. Krigens uutholdelige letthet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Heradstveit, D. (1981). *The Arab-Israeli conflict. Psychological obstacles to peace*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hobbes, T. (1651/1968). *Leviathan*. London: Penguin Books.
- Holms, S. (2007). *The matador's cape. America's reckless response to terror*. New York: Cambridge University Press.
- Hymans, J. E. C. (2010). The arrival of psychological constructivism. *International Theory*, 2(3), 461–467.
- Kallen, H. (1923). Political science as psychology. *American Political Science Review*, 17(2), 181–203.
- Jensen, L. C. (2003). Olav Ristes forfatterskap. I S. G. Holtsmark, H. Ø. Pharo & R. Tamnes (Red.), *Motstrøms. Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning* (s. 13–49). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Jervis, R. (1976). *Perceptions and misperceptions in international politics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Jervis, R. (2003). The compulsive empire. *Foreign Policy*, 137 (Jul/Aug Issue), 83–89.
- Jervis, R. (2010). *Why intelligence fails. Lessons from the Iran Revolution and the Iraq War*. Ithaca og London: Cornell University Press.
- Jervis, R. (2013). The foreign policies of the George W. Bush administration: Memoirs, history and legacy, reviewed. *H-Diplo Review* No. 405 on Melvyn Leffler. Hentet 14.11.2017 fra <http://h-net.msu.edu/cgi-bin/logbrowse.pl?trx=vx&list=H-Diplo&month=1306&msg=Xc6vc3tzQKF5LlOgitbrRA>
- Jerivs, R. (2017). *How Statesmen Think. The Psychology of International Politics*. Princeton og Oxford: Princeton University Press.
- Judt, Tony (2008). *Reappraisals. Reflections on the Forgotten Twentieth Century*. New York: The Penguin Press.
- Kertzer, J. D. og Tingley, D. (2018). «Political Psychology in International Relations: Beyond the Paradigms», *Annual Review of Political Science*, 21(1): 1–23.
- King, G., Keohane, R. O. & Verba, S. (1994). *Designing Social Inquiry: Scientific Inferences in Qualitative Research*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kissinger, H. (1999). *Years of renewal*. New York: Simon and Schuster.
- Klare, M. T. (2003). For oil and empire? Rethinking war with Iraq. *Current History*, 102(662), 129–135.
- Ladyman, J. (2002). *Understanding philosophy of science*. London og New York: Routledge.
- Larson, D. W. (1985). *Origin of containment. A psychological explanation*. New Jersey: Princeton University Press.
- Lavik, N. J. & Sveaas, N. (2005). *Politisk psykologi*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Lebow, R. N. (2008). *A cultural theory of international relations*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Lebow, R. N. & Stein, J. G. (1994). *We all lost the Cold War*. New Jersey: Princeton University Press.
- Leffler, M. P. (2013). The foreign policies of the George W. Bush administration: Memoirs, history, legacy. *Diplomatic History*, 37(2), 190–216.
- Libya-utvalget. (2018). *Evaluering av norsk deltakelse i Libya-operasjonen i 2011*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.
- Little, R. (2007). *The balance of power in international relations: Metaphors, myths and models*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

- Machiavelli, N. (1967 [1532]). *Fyrsten*. Oversatt av H. P. L'Orange. Oslo: Dreyer.
- Malnes, R. (2006). Explaining and making sense of action. I J. Elster, O. Gjelsvik, A. Hylland & K. Moene (Red.) (2006). *Understanding choice, explaining behaviour. Essays in honour of Ole Jørgen Skog* (s. 177–189). Oslo: Unipub forlag/Oslo Academic Press.
- Malnes, R. (2012). *Kunsten å begrunne*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mann, J. (2004). *Rice of the Vulcans. The history of Bush's war cabinet*. New York: Penguin Books.
- May, E. & Zelikow, P. (Red.). (1997). *The Kennedy tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Cambridge: Harvard University Press.
- McDermott, R. (2004). *Political psychology in international relations*. Michigan: The University of Michigan University Press.
- Melby, s. (2004). *Bush-revolusjonen i amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York og London: W. W. Norton & Company.
- Mercers, J. (1996). *Reputation and international politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Moens, A. (2004). *The foreign policy of George W. Bush. Values, strategy, and loyalty*. Aldershot: Ashgate.
- Morgenthau, H. J. (1960). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1962). Love and Power. *Commentary*, 33(3), 247–251.
- National Security Strategy of the United States of America, (NSS 2002, 17. September). Hentet 13.06.2017 fra: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>
- Neset, S. M. (2015). Operasjonell kode som analytisk verktøy: Profilerer av politiske eliter. *Internasjonal Politikk*, 72(4), 489–518.
- Newbold, G. (2006, 9. april). Why Iraq was a mistake. *TIME*. Hentet 13.06.2017 fra <https://www.time.com/time/printout/0,8816,1181629,00.html>
- Newbold, G. (2007, 2. november). Intervju, Washington, DC.
- Nygård, H. M. (2015). Prediksjon i Internasjonal politikk. *Internasjonal Politikk*, 72(4), 467–487.
- Parsons, C. (2007). *How to map arguments in political science*. New York: Oxford University Press.
- Pashakhanlou, A. (2017). *Realism and fear in international relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pfiffner, J. P. (2004). Introduction. Assessing the Bush presidency. I G. L. Gregg II & M. J. Rozell (Red.) (2004), *Considering the Bush presidency*. New York: Oxford University Press.
- Powell, C. (2003). Remarks to the United Nations. Arkivet, U.S. Department of State. Hentet 26.06.2018 fra <https://2001-2009.state.gov/p/nea/disarm/>.
- Prados, J. (2004). *Hoodwinked. The documents that reveal how Bush sold US a war*. New York: The New Press.
- Rathbun, B. (2011, april). Why it sucks to study political psychology in international relations. *Duck of Minerva*. Hentet 14.11. 2017 fra <http://duckofminerva.com/2011/04/why-it-sucks-to-study-political.html>.
- Record, J. (2004). *Dark victory. America's second war against Iraq*. Annapolis: Naval Institute Press.
- Riker, W. H. (1995). The political psychology of rational choice theory. *Political Psychology*, 16(1), 23–44.
- Riste, O. (1991). Isolasjonisme og stormaktsgarantier. Norsk tryggingspolitikk 1905-1990. *Forsvarsstudier*, 3/1991.
- Rosati, J. A. (1995). A cognitive approach to the study of foreign policy. I L. Neack, J. A. K. Hey & P. J. Haney (1995), *Foreign policy analysis. Continuity and change in its second generation* (s. 49–70). New Jersey: Prentice Hall.
- Ross, R. (2013). US grand strategy, the rise of China, and US national security strategy for East Asia. *Strategic Studies Quarterly*, 7(2), 20–40.
- Rove, K. (2010). *Courage and consequence. My life as a conservative in the fight*. New York: Threshold Editions.
- Rø, J. G. (2013). *Mechanistic realism and US foreign policy. A new framework for analysis*. London and New York: Routledge.
- Schelling, T. (1978). *Micromotives and macrobehaviour*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sears, D. O., Huddy, L. & Jervis, R. (Red.) (2003). *Oxford handbook of political psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Shakespeare, W. (1995). *Julius Cæsar*. Oversatt av Erik Bystad. Oslo: Aschehoug.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research*. Los Angeles: SAGA Publications.
- Skjelsbæk, I. (2012). *The political psychology of war rape. Studies from Bosnia and Herzegovina*. London and New York: Routledge.
- Suedfeld, P., Tetlock, P. E. og Jhangiani, R. (2007). The new psychology of alliances. I S. A. Renshon & P. Suedfeld (Red.) (2007). *Understanding the Bush doctrine. Psychology and strategy in an age of terrorism* (s. 105–126). New York: Routledge.
- Tenet, G. (2007). *At the center of the storm*. New York: Harper Collins.
- Tetlock, P. E. (1998). Social psychology and world politics. I D. T. Gilbert, s. T. Fiske & G. Lindzey (Red.), *Handbook of social psychology (4th edition)* (s. 868–913). New York: Oxford University Press.

- Van Avermat, E. (1996). Social influence in small groups. I M. Hewstone, W. Stroebe & G. M. Stephenson (Red.) (1996), *Introduction to social psychology. A European perspective* (s. 487–529). Oxford: Blackwell.
- Vertzberger, Y. I. (1990). *The world in their minds. Information processing, cognition, and perception in foreign policy decisionmaking*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Waltz, K. (1959). *Man, the state and war. A theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Waltz, K. (2008). *Realism and international politics*. New York: Routledge.
- Woodward, B. (2003). *Bush at war*. New York: Simon & Schuster, Pocket Books.
- Woodward, B. (2004). *Plan of attack*. New York: Simon & Schuster.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and collaboration. Essays on international politics*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Østerud, Ø. (2019). Libya-krigen og utredningene i Storbritannia og Norge. I T. Heier, R. Ottosen & T. Tvedt (Red.) (2019). *Libya. Krigens uutholdelige letthet* (s. 149–167). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Abstract in English

Political Psychology and the Study of International Politics

Outlining the mental life of foreign policy decision makers is fraught with challenges. In this article, it is argued that studies of political psychology may supplement foreign policy analysis by revealing undetected causal variables and by giving available interpretations improved micro-level accuracy. The methodological viability of the presented arguments is illustrated through a confined examination of how the psychological mechanism of conformism contributed to deficient sharing of views among members of the Bush-administration in the wake of 9/11. The illustration is backed by principal arguments.

Keywords: foreign policy analysis • political psychology • mechanisms • conformism